

не вирішувалася за допомогою філософських спекуляцій.

Подібними недоліками страждали не тільки філософські твори радянських вчених, але і соціологічні дослідження, точніше, інтерпретація даних цих досліджень.

Висновки. Уявлення про особистість як про вищу цінність життя складають основу теоретичних і прикладних побудов філософії, психології, педагогіки та інших наук. Незважаючи на те, що дані уявлення органічно впливали з культурно-історичного контексту традиції європейської цивілізації, вони були головною альтернативою традиційним підходам до проблем особистості.

Розглянувши соціогенетичний, біогенетичний, психогенетичний підходи до розуміння особистості. Кожна з цих теорій пояснює соціальну поведінку особистості, виходячи з замкнутих в собі властивостей навколишнього середовища, до якої людина повинна адаптуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авчишкін А.И. Наука, техника, экономика / А.И. Авчишкін. – М.: Экономика, 1989. – 383 с.
2. Алексеев В. П. Становление человечества / Алексеев В. П. – М.: Политиздат, 1984. – 462 с.
3. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Ананьев Б. Г. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
4. Боринштейн Е. Р. Личность: ее языковые ценностные ориентации / Е. Р. Боринштейн, А. А. Кавалеров. — Одесса : Астропринт, 2001. — 164 с.
5. Братусь Б. С. Аномалии личности / Братусь Б. С. – М.: Мысль, 1988. – 303 с.
6. Бреслав Г. М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: норма и отклонения / Бреслав Г. М.. – М.: Педагогика, 1990. – 140 с.
7. Кон И. С. Ребенок и общество / И.С. Кон. – М.: Наука, 1988. – 270 с.
8. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник / Крысько В.Г.. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 688 с.
9. Социология культуры: Методология и методика социологического исследования культуры. – М.: Институт социологии, 1988. – 167 с.
10. Фридман М. О свободе / Фридман М., Хайек Ф.: Пер. с англ. – Минск: Полифакт–Референдум, 1990. – 126 с.
11. Teichmann W. Brauchen wir eine philosophische Theorie der Persönlichkeit? / Teichmann W. // Dt. Ztschr. für Philosophie. – Berlin, 1988. – Jg. 36, H. 12. – S. 1063–1084.

Боринштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціології державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРУ У ТРАНСФОРМАЦІЯХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 172.3 + 261.7

Аналізується роль релігії в сучасному українському суспільстві та її вплив на трансформаційні процеси. Досліджується вагомість модернізаційного та постмодернізаційного розвитку України, його вплив на релігійний стан суспільства.

Ключові слова: релігія, трансформаційні процеси, трансформація, соціокультурне, модернізаційність, постмодернізаційність, постмодерне суспільство.

ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИИ НА ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Анализируется роль в религии в современном украинском обществе и ее влияние на трансформационные процессы. Исследуется значимость модернизационного та постмодернизационного развития Украин, его влияние на религиозное состояние общества.

Ключевые слова: религия, трансформационные процессы, трансформация, социокультурное, модернизационность, постмодернизационность, постмодернистское общество.

THE INFLUENCE OF RELIGION ON TRANSFORMATION PROCESS IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Examines the role of religion in modern Ukrainian society and its influence on the transformation processes. Explores the importance of modernization that postmodernization development of Ukraine, its influence on the religious situation of the company.

Key words: religion, transformation, transformation, sociocultural, modernization, postmodernization, postmodern society.

Оскільки релігія є складовою культури впродовж всього її розвитку, основою і принципом цивілізаційного поділу людства [1] та входить багатьма своїми елементами в усі складові сфери суспільства, впливає на її розвиток, тому постає проблема визначення місця, ролі, функцій і характеру впливу релігії на трансформаційні процеси в Україні.

При цьому слід приймати до уваги, що релігія як соціокультурний феномен і соціальний інститут характеризується універсальністю свого буття в суспільстві, взаємозв'язком з всіма соціальними інститутами при всій своїй відокремленості від держави. Очевидно, якраз таке відокремлення і надає їй об'єктивно такого особливого культурного статусу. Разом з тим для релігії характерним є її «не інституціональне» просякання в усі сфери буття зі збереження разом з тим автономності, особності свого впливу. Таким чином, релігія при всій строкатості і багатобарвності конфесійного життя складає соціокультурну взаємодіючу і взаємно відштовхуючу систему елементів різної сили, інтенсивності взаємин у певних блоках, різної зовнішньої орієнтованості, соціальної підтриманості і ворожості до соціуму, в якому вони існують [2]. Очевидно, релігія складає особливий соціокультурний комплекс, який, при всій властивій його природі консервативності, постійно змінюється, модернізується, бо служить не тільки вищим силам, але й людям. Тому між станом культури і релігії існує взаємозалежність, а релігія має специфічні функції як у суспільстві і цілому, так і в його культурі, які мають стати предметом дослідження такого значного розділу соціальної філософії як духовне життя суспільства.

В системі теорії модернізації релігія розглядається як елемент трансформаційного суспільства, консервативність якого стоїть на заваді модернізаційним процесам, про що свідчить зростаюча майже в усіх регіонах світу секуляризація [3].

Разом з тим, в багатьох регіонах і країнах світу вплив релігії на соціальне життя не зменшується, а навпаки зростає, а сама релігія, наче всупереч своїй природі, все радикальніше трансформується, змінюється як сам склад і стрій релігійного життя, так і характер функцій релігій в сучасному світі [3, 4].

Релігія як трансформаційний елемент культури народу має свої функції, за допомогою яких вона формує чи підтримує, а в певний період, змінює менталітет нації. Система ж таких функцій у зазначеному аспекті залишається не визначеною.

Насамперед, релігія, на нашу думку, об'єктивно виконує світоглядну функцію, бо вона прагне створити свою картину світу, свої схеми вдосконалення суспільного життя людини в системі природи і суспільства.

Особливо актуалізується ця функція в перехідний період, який переживає тепер Україна, коли у значної частини населення порушилася віра і переконаність у істинності матеріалістичного світогляду, схитнулись цінності опори буття, радикально перевернулася піраміда ціннісних орієнтацій з колективістських на індивідуалістичну основу, що породило ціннісний вакуум, зону невизначеності буття, пошук необхідних орієнтирів, потреб формування нової картини світу. Тому

для значної частини населення релігія виступає як компенсація втраченої світоглядної цілісності [5].

Ця пов'язана зі світоглядною, релігійно-компенсаторна функція значно посилюється в період кризи, виживання громадян, коли більшість населення знаходиться за межею бідності, коли поглиблюється відчуження людей не тільки в міжособистісних стосунках, а між громадянами і владою [6].

На наш погляд, недооцінені культурна та соціальна функції релігії в сучасному суспільстві. Так, релігія відіграє важливу соціокультурну роль в державі. В межах релігійних віровчень формуються єдині зразки почуттів, думок, поведінки людей, єдині цінності, завдяки чому релігія виступає як могутній засіб упорядкування та збереження традицій та звичаїв. Однією з історичних місій релігії, що набуває в сучасному світі все більшої актуальності, є формування відчуття єдності людського роду, значущості неперехідних загальнолюдських моральних норм і цінностей. Однак релігія може бути виразником зовсім інших настроїв, зокрема фанатизму, непримиренності до людей іншої віри тощо.

Отже, вплив релігії на суспільне життя не завжди є однозначним. Характер цього впливу може суттєво змінюватися, набувати специфічних особливостей.

Релігія сприяє зняттю відчуження, компенсує соціальну залежність. Несвобода та залежність у зовнішньому світі долається «свободою в душі», соціальна цілісність замінюється рівністю всіх перед Б-гом, безсилля людини перед чужими їй силами компенсується сподіваннями на всесилля вищої божественної сили.

В цій ситуації значно зростає роль релігії як форми суспільної свідомості, яка створює свою систему норм і цінностей, тим самим виконуючи культурно-регулятивну соціальну функцію відлагодження і зняття соціальних напружень і суперечностей. В її контексті і як її різновид визначається соціально-моральна функція релігії, яка полягає у сприянні зняттю соціально-психологічних стресів, визначенню моральної позиції.

Релігії як породженню свого соціуму в історичному аспекті і в сучасних умовах притаманна також інтеграційна функція [7], функція збереження і утвердження існуючої соціальної системи, яка створює видимість соціально-етичної взаємної приналежності за ознакою віросповідання як приналежності Батьківщині, що дає підстави певним чином ототожнювати релігію і національну культуру. Умовно ми визначаємо цю функцію як націє стверджуючу, бо цінності церкви значною мірою співпадають з культурно-націєстверджуючими процесами.

Важливою і такою, яка витікає із її природи, функцією релігії є комунікативна, яка проявляється у підтриманні зв'язків між віруючими, створенні віросповідної єдності не тільки під час релігійних дійств, але й в особистому житті і сімейно-побутових стосунках. Власне, комунікативна функція є засобом реалізації інших функцій, як їх комунікативний механізм.

П. Козловськи вважає, що важливішою тенденцією постмодерного суспільства є подолання монофункціоналізму церкви у функції виключно моральності релігії (ортопраксії), яка може призвести до її витіснення і з суспільної комунікаційної сфери. Він звертає увагу на важливість цілісного її функціонування. «Церква повинна об'єднати в собі істину, красу і моральну правоту у значно більшій мірі, ніж всі інші структури, для яких також необхідно досягти такого синтезу» [8, с. 121].

Очевидно, посилення в сучасних українських умовах естетичної функції православної церкви підвищило б її соціокультурну ефективність, особливо в умовах протиборства церков.

У католицизмі ж з початку 60-х років (II Ватиканський Собор 1963 – 1965 рр.) переважають модерністські тенденції, відбувається різносторонній діалог зі світом, з іншими релігіями, реформа культової практики, обговорюються найгостріші проблеми сучасності, що дозволило цій церкві повернутися в центр соціального життя.

У складному перетворенні, трансформації картини світу відбувається не тільки переоцінка цінностей, але й протистояння культур, посилення консерватизму і замкненості окремих субкультур і відновлення релігії і складного комплексу супутніх їй культових і культурних явищ в умовах заняття соціального становища патронату, одночасної модернізації і кризи суспільства.

Релігієзація за своєю природою процес консервативний, бо релігія є базовим інститутом

традиційного суспільства, який в сучасних умовах має одночасно і модернізаційне прогресивне значення, повертаючи людям цінності національного буття в нових умовах. Патріотично-релігійний ентузіазм, особливо притаманний жителям Західної України, пов'язаний з утворенням своєї держави, нації і релігії, стимулює зміни, які є модерністичними за своїм змістом.

Процес оновлення традиційних народних цінностей, народної культури в цілому відбувається суголосно зі зростанням релігієзації населення, їх взаємним резонуванням. Наслідком чого є розширення культурного горизонту віруючих і зростання інтересу і потреби, в тому числі освітницької і просвітянської, людей невіруючих до релігійних першоджерел, до релігійної культури в цілому.

Включення релігійної культури в систему української культури в перехідний період за своїм змістом є таким чином процесом трансформаційним і суперечливим.

Ця суперечливість проявляється в неповноті релігійності і її розпаді в сучасних умовах, бо існує суттєва різниця між заявленою релігійною самоідентифікацією і справжньою релігійністю, яка включає релігійну свідомість, релігійну діяльність, релігійну інформованість та приналежність до певної релігійної громади. Значна і навіть більша частина так званих віруючих є «епізодичними ритуалістами», які не розуміють суті сакральних дій, рідко бувають в церкві і мають низьку релігійну інформованість, тобто не відповідають жодному із критеріїв релігійності, керуючись прагматичними мотивами у своєму відношенні до церкви.

Тому однією з тенденцій трансформації масової релігійності є формування імітативної релігійності, яка має характер «культурного інсценування», де зміст цієї культурної форми має вторинне значення, а сама участь в ній має репрезентативний, театральний-ігровий характер [9, с. 219].

В період незалежності, особливо у її перші роки, активне входження релігії в життя як соціального інституту супроводжується відродженням релігійної духовності. В цей період невпинно зростає рейтинг авторитету церкви.

Модернізаційність проявляється в тому, що цей процес відбувається в динаміці демократичних перетворень і, частіше всього, породжує кризу консервативних традиціоналістських систем. Разом з тим слід зауважити, що зростаюча духовна розкріпаченість характеризується нерідко принциповою невизначеністю і аморфністю.

В цілому процес релігієзації в Україні має свої особливості. Слід підкреслити, що модернізаційні процеси в релігійній сфері в перехідний період в Україні проявляються не в формі секуляризації, як в західних країнах, а в зростанні релігійності, яка сприяючи демократизації й утвердженню національно-культурної ідентичності об'єктивно стимулює модернізаційно-трансформаційні процеси.

Основна ж маса населення зв'язана з релігійною традицією в більшій мірі народними звичаями, що дає підстави говорити про слабку структурну визначеність релігійного життя і неусталеність однієї із базових характеристик релігії як соціального інституту, якою є система соціально-релігійних відносин, що трансформуються. Пошук нової спільної основи в Україні відбувається в умовах кризи, яка особливо сильно впливає на саме ідентифікаційне самовизначення молоді, значна частина якої прагне знайти задоволення своїх духовних та екзистенційних потреб в релігії.

Зауважимо, що утвердження незалежності відбувалось під знаком відновлення православної церкви як традиційного символу нації. Націєутвердження мислилося як релігієутвердження, стрижень національно-етнічного. Одночасно утвердження релігійного розглядалось як протиставлення соціально-атеїстичному. Разом з тим, надмірна відкритість соціокультурного простору спричинила і надмірну відкритість, і зростаюче суперництво різних релігійних конфесій, яке резонансно відлунувало, посилюючи соціокультурну роз'єднаність такого ще не тривкого українства.

Тому становище релігійної сфери є одночасно фактором відновлення національно-етнічних традицій і формування нових, в тому числі нехристиянських, аспектів релігійно-духовної культури.

У культурно-трансформаційному плані важливішою характеристикою є «перспективність позитивного впливу релігії на культуру», визначення її культурно-інтегративної ролі в суспільстві.

В цілому ж традиційне православ'я в Україні при всій системі показників його активізації і

зростання як соціального інституту переживає кризу, однією із причин якої та швидкого зростання опозиційного йому розвитку нетрадиційних релігій є його базування на системі тотального, авторитарного управління, яке відповідає централізованому типу державного бюрократизму. Його діяльність і консерватизм догматики, неврахування трансформаційних реалій соціального, культурного і релігійного життя породжує відірваність від неї нового типу особистості, яка не бажає бути рабом (іноді навіть божим), а громадянином демократичної держави, прямим учасником дій. Хоч соціальна активність православної церкви активізувалась, але її система відстає від реалій життя і потреб віруючих, особливо їх молодшої генерації.

Модернізаційно-трансформаційний підхід фіксує як світову, так і породжену консерватизмом православ'я зростаючу, загрозливу для православ'я та значною мірою для держави та національно-культурного життя фактичну політеїстичність не тільки в межах християнства, і окремо православ'я, яке більше зводиться до просякнутої народними звичаями обрядовості. Викликана соціальною напругою потреба в ірраціоналізмі супроводжується розвитком неорелігій, які йому відповідають.

Православ'я все більше сприймається особливо молоддю не як релігія, а як компонент духовної культури, данина традиції, чинник визначення національності. В результаті православ'я стає певною соціокультурною оболонкою, а реальна віра наповнюється політеїстичним змістом.

Ці зміни політеїстичного характеру є модернізаційно-трансформаційними за своїм змістом, а визначена при опитуваннях досить висока релігійність є формою інтересу, а не світоглядною установкою.

Порівняльний соціологічний аналіз за останні 10 років Інституту соціології НАН України на підтвердження цієї тенденції показав, що в питаннях політики, ставлення до економічних перетворень, позиції віруючих і невіруючих майже нічим не відрізняються [10, с. 544].

На 2000 рік, коли була проведена досить велика кількість соціологічних досліджень, аналізуючи стан релігійності в українському суспільстві, конфесійний простір є насиченим і рівнорідним (52 віросповідання, 23,5 тис. релігійних організацій 90 конфесійних течій). За останні роки спостерігається позитивна динаміка зростання релігійності.

Основне ядро конфесійної структури в Україні складає православ'я, яке включає в себе Церкву різних юрисдикцій: Українська Православна Церква (УПЦ) – 36,9 % віруючих; Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП) – 10,9 %; Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) – 4,3 %; Українська Греко-Католицька церква – 14,3%, релігійні організації Римсько-католицької церкви (РКЦ) – 3,6 %. Різні напрямки протестантизму і неопротестантизму складають 26,5 % від числа віруючих, а також іслам – 1,5 %, іудаїзм – 0,7 %, неорелігійні різні тоталітарні секти – 1,3 % [11].

Україна, таким чином, є християнською країною, бо три основні течії християнства (православ'я, католицизм і протестантизм) складають 97,4% віруючих.

Разом з тим суперечності і навіть конфлікти, якими позначене православне життя України, охоплюють масу населення, загрожують дестабілізацією і напруженням. Названі конфлікти продовжуються вже не одне десятиліття, залучаючи до певної участі в них громадянське суспільство, державу, закордонні конфесійні центри і набувають широкого громадського резонансу.

Основними учасниками конфлікту є три українські православні церкви: УПЦ, УПЦ-КП, УАПЦ й Українська Греко-католицька – УНКЦ. Крім УПЦ-КП всі вони мають конфесійні центри і підтримку за кордоном; УПЦ у Вселенському православ'ї представлена Російською православною церквою; УГКЦ підпорядковується Ватикану; УАПЦ входить в структуру невизнаної зарубіжної Української автокефальної церкви, що породжує високу міру їх політизованості і намагання різних політичних сил використати цей конфлікт у своїх інтересах.

Ці суперечності і конфлікти суттєво впливають на трансформацію міжконфесійних відносин і згуртованість віруючих цих конфесій на політичні орієнтації клірів і взаємини громадян в суспільстві, особливо в сучасний період, коли міжцерковні суперечності досягають свого апогею. В цілому слід підкреслити зростаючу розбалансованість релігійно-церковного життя в Україні, яка впливає на рівень соціальної консолідації суспільства. Загальні трансформаційно-організаційні зміни в Україні

західного зразка стимулювали прагнення церков зайняти більш значне і впливове місце в новому суспільстві, посилити політизацію церков, всупереч їх канонам і відокремленості від держави, дестабілізувати конфесійну систему. В даному процесі церкви впливають суперечливо на процеси як соціальної інтеграції, так і дезінтеграції, активізують політичне і духовне життя, бо конфлікт розмежовує ворогуючі групи, зміцнює їх згуртованість, виконує мобілізаційну функцію, відлагоджує, на нашу думку, функціональний механізм релігійної організації.

Зазначимо, що релігійні конфлікти, на наш погляд, є дзеркальним відображенням стану всього українського суспільства в цілому, яке просякнуто цілою низкою різноманітних конфліктів. Це суттєво впливає на трансформаційні процеси в Україні.

Розвиток міжцерковних конфліктів залежить від позаконфесійної системи відносин: «церква – держава», «церква – громадські організації», «церква – політичні партії», «церква – організації освіти і культури».

Сприяття зниженню міжцерковних конфліктів та їх дестабілізаційного впливу мають установлення правового характеру державно-церковних відносин, які б забезпечували невтручання в релігійно-церковне життя різних політичних сил. Важливу роль в об'єктивному визначенні міри і «вибухонебезпечності» міжконфесійних суперечностей та пошуку толерантних шляхів їх розв'язання покликана виконати соціальна філософія, яка не тільки фіксує багатовекторність і всю динаміку таких багатоманітних міжконфесійних стосунків і їх роль у культурному житті суспільства, формуванні його контексту, але і комплексно аналізує всю сукупність трансформаційних процесів в суспільстві, в тому числі й релігійну складову. Вона визначає за їх релігійною оболонкою протистояння різних культур, цивілізацій, етносів, регіонів і навіть субкультур, місце і роль різних конфесій у трансформації і модернізації українського суспільства, формуванні нової соціокультурної реальності. У той же час соціальна філософія надає можливість аналізу та систематизації всієї сукупності елементів релігії як соціального інституту, особливості впливу різних форм релігії на всі сфери життя суспільства.

Західний соціальний та культурний плюралізм спричинив поширення деномінацій вибору, посилив роль власного релігійного вибору. Характерною формою релігії у новітній час є еklekтизм, який відображає пріоритетність вибору особистості і який є типовою рисою трансформаційних процесів постмодерністського характеру, що знаходить все більший прояв на українських теренах у формі політеїстичності.

Цей процес тісно пов'язаний з так званою «приватизацією» релігії, входженням елементів нехристиянських вірувань і символів у склад масового «двоєвірного» християнства. Відбувається зростаюче формування багатовір'я, а тому важливою тенденцією сучасної соціокультурної трансформації в Україні є політизація, яка оцінюється суперечливо, бо певні соціальні сили прагнуть утвердження православної монорелігії.

Релігія має суттєве значення в зміні соціально-політичного і культурного укладу життя людей, в їх ціннісних установках і регулятивах діяльності, а нестабільність в конфесійній сфері здібна каталізувати як процеси соціальної інтеграції, так і дезорганізації, що в останньому випадку небезпечно в умовах пошуку Україною своєї культурної, етнічної і релігійної ідентичності, без якої неможлива соціальна стабільність.

За релігійними відмінностями, суперечностями і протиборством маскуються конфлікти культур, течій, різних цивілізаційних типів. Історично обумовлена амбівалентність України визначається тим, що кордони православно-слов'янської цивілізації і євроатлантичної не співпадають з державними, проходять всередині її території, а тому в масовій свідомості маємо різнонаправлені орієнтації і позиції, а політизація релігійного життя приводить до сакралізації політики. В цілому складається у релігійному полі українського суспільства коло проблем, породжених традиційною і нетрадиційною ідентичністю як віддзеркаленням суперечливої полістилістичності процесів трансформації, відбувається «поступове зайняття першого місця культурною моделлю «атлантизму», що нівелює раціонально-духовні основи релігійності населення України, загрожує втраті своєї релігії і віри».

Уніфікація засобами держави суперечить демократії, а тому соціальна стабільність можлива

шляхом збалансування «експорту» неорелігій, бо з ними утверджується інший тип вестернізованої культури, розвивається таке ще малотривке підґрунтя національно-культурної ідентичності.

В період національного відродження і за умов значною мірою духовного вакууму перехідного періоду склалась потреба в релігії як в етноформуючому та культурно-утверджуючому факторі, який реалізується на основі повернення до загальнолюдських цінностей. Тому роль релігії у трансформаційний період значною мірою полягає у гуманізації соціальних відносин шляхом відтворення власної культурної традиції та підтримки культурності. Вихідним у цьому плані є розробка проблеми каналів і механізмів взаємодії національного і релігійного у період їх піднесення. У нинішній Україні відбувається модернізаційно-трансформаційне, ціннісно-культурологічне переосмислення релігійної моралі, всього релігійно-історичного досвіду відповідно до нових реалій соціального життя.

Церква і сьогодні відіграє величну роль у збереженні та підтримці чинників національної свідомості серед української діаспори у різних частинах світу, виконуючи важливу функцію етнозбереження українського народу. Разом з тим, відповідно до своєї природи церкви, православ'я в цілому відіграє не тільки модернізаційно-трансформаційну, але й консерваційно-трансформаційну роль, пов'язану з відривом віруючих від нагальних проблем сучасності, протиставленням релігійного і мирського, архаїчності обрядів, протиставленням її науці, обскурантизмом, певним клерикалізмом, невідповідністю культури священнослужителів і програм діяльності церкви новим соціальним потребам [1], посиленням негативним впливом міжконфесійних конфліктів на соціальну злагоду в суспільстві.

Слід відмітити значення дихотомії взаємодії держави й церкви як показника цивілізованості сучасного суспільства, що відмічає відомий український дослідник С. Наумкіна [12].

Проведений аналіз дає підстави для уточнення інтегративної функції релігії в українському суспільстві: насамперед реалізується ця функція засобами культури, а тому її слід визначити як соціокультурну інтегративну. Разом з тим, «незбігання віри в межах однієї соціальної групи, різних соціальних груп в одному суспільстві і різних суспільств і може бути причиною значних і руйнівних конфліктів» [13, с. 246], що ми й маємо на прикладі України у конфронтації двох православних організацій. Тому є підстави визначити цю функцію як суперечливу, бо на терені релігійного життя латентно і відкрито відбувається боротьба і протистояння різних культур, яка ще зовсім не досліджена.

В суперечливому процесі взаємодії релігійного і соціокультурного формується релігійна складова соціокультурної трансформації, в якій переважаючим є не соціокультурна деструкція і консерватизм, а, в умовах перехідного суспільства і загальної його кризи, визначальним є санаційно-оздоровлюючий культурно-аккумулятивний, соціально і національно консолідуючий вплив релігії і церкви, особливо православної, на соціум, на формування національно-культурної ідентичності, етноформуючий процес в цілому. Очевидним є формування нової поліфункціональності релігії.

Соціокультурний підхід дозволяє зрозуміти все багатоголосся і багатовимірність релігії як соціально-культурного інституту в суспільстві, що трансформується. Проведений аналіз дає підстави зробити висновок про суттєву розладнаність взаємин основних складових релігії та суперечливість складових релігії як соціального інституту – релігійної ціннісно-нормативної системи (багатоконфесійність), церковної організації та соціально-релігійних відносин (віруючі-віруючі, віруючі-суспільство, віруючі-церква, церква-держава, церква-інші релігійні організації та інші). Тому ефективність соціально-культурного трансформаційного процесу в Україні значною мірою буде залежати від здатності релігій і, особливо, здібності православної церкви розв'язати той комплекс суперечностей, які склались як в самій її організації, у формах відправи, відповідних потребам нової пастви, у відносинах між конфесіями тощо.

Таким чином, трансформаційний принцип аналізу зобов'язує до виявлення взаємопроникнення, діалогізування культурних феноменів, який стосовно впливу релігії і церкви на суспільство проявляється в Україні:

у збагаченні змісту і контексту моральної культури суспільства;

розвитку мистецьких жанрів релігійного характеру і широкому використанні релігійної спадщини і тематики в мистецтві, особливо образотворчому і музичному;
в збагаченні обрядовості і впливу її на повсякденне життя;
у відновленні архітектурної релігійної і, частково, світської спадщини;
стимулюванні і підтримці національної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбаченко Г.Г. Релігія і культура / Г. Г.Горбаченко, В. І. Лубський, І.Д. Нілова – К.: КДК, 1996. – 236 с.
2. Колодний А. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан / А.Колодний, Л. Филипович. – Львів: Логос, 1996. – 184 с.
3. Лоренц К. Обратная сторона зеркала / Конрад Лоренц. – М.: Республика, 1998. – 393 с.
4. Лотман Ю.М. Культура и взрыв / Юрий Михайлович Лотман – М., 1993. – 264 с.
5. Еленський В. В. Релігія. Церква. Молодь / В. В. Еленський, В.Н.Прибенесюк – К.: Вид-во А.Л.Д., 1996. – 160 с.
6. Суїменко Е. І. Культурне життя України в період соціально-економічних перетворень / Е. І. Суїменко., О. М. Семашко // Національна культура в сучасній Україні. – К.: Асоціація «Україна», 1995. – С. 322 – 335.
7. Яськів Б. І. Релігія в контексті генези української національної ідеї / Б.І.Яськів: Автореф. дис. ... к. філос. н. – 09.00.11. – релігієзнавство / Ін-т філософії НАН України. – К., 1996. – 24 с.
8. Козловски П. Культура постмодерна / Петер Козловски. – М.: Республика, 1997. – 240 с.
9. Ионин Л. Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие / Леонид Григорьевич Ионин – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000. – 432 с.
10. Україна-2002. Моніторинг соціальних змін / [за ред. В. Ворони, М.Шульги]. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2002. – 668 с.
11. Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг / [за ред. В. Ворони, М.Шульги]. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2010. – 636 с.
12. Наумкіна С. М. Дихотомія взаємодії держави й церкви в сучасних суспільствах як показник їх цивілізованості / С. М. Наумкіна // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – Одеса, 2013. - № 3(57). – С. 80-83.
13. Тасалов В.И. Между культурой и некультурой. Характеристика основных форм культурного процесса / Тасалов В.И. // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. – Вып. 10. – Информкультура. – М., 1994. – С. 60-71.
14. Грабовець О. Релігія як соціальна технологія консолідації соціуму / О.Грабовець, Ю. Яковенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – К. – №3. – 2001.

Добролюбський Андрій Олегович – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 159.9.01+165.745+17.022.1

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ФІЛОСОФІЇ ЖИТТЯ ВІЛЬГЕЛЬМА ДІЛЬТЕЯ

Аналізуються сутнісні підстави філософії життя Вільгельма Дільтея. Вивчається провідна роль душевного життя людини в пізнанні людської природи. Дається ціннісне обґрунтування бачення ролі філософії герменевтики в розвитку сучасної людини. Розглядається